

Antonio Sola • D.Grafic

Versió
en Valencià

Parc Natural de la Tinença de Benifassà
parque_tinenbenifassa@gva.es

Tel. 977 72 91 87 / 650 412 497

<http://parquesnaturales.gva.es>

Maqueta: Benjamín Albiach Galán
Kun.Xusa Beltrán

Fotografia: Benjamín Albiach Galán
Equip de Promoció, Investigació i Treballs Tècnics del P.N. Tinença de Benifassà
Alvar Sabater Armengol
Laura Bellure
Daniel Montesinos
Maite Pastor

Ed. cartogràfica: Pau Pérez Puigcerver
font: ICV (Institut Cartogràfic Valencià)

Texts: Mara Tirado i Tècnics del Parc Natural

Imprés: Centre Especial d'Ocupació, IVADIS
D. L.:

col.labora:

Obra Social "la Caixa"

La impressió d'aquest material ha sigut possible gràcies al Conveni de col·laboració firmat el 21 d'abril del 2006 entre la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, "la Caixa", i la Generalitat Valenciana per al desenvolupament del Pla de gestió integral per a la conservació dels sistemes naturals de la xarxa de parcs naturals de la Comunitat Valenciana.

Data d'aprovació PORN:

(Pla d'ordenació dels recursos naturals)

28 d'abril de 2006

Data de declaració de parc natural:

19 de maig de 2006

El Parc Natural de la Tinença de Benifassà comprén 4.967,548 hectàrees, incloses en les 25.814 afectades pel Pla d'ordenació dels recursos naturals i que es troben en l'àmbit de la comarca històrica del mateix nom i el terme de Vallibona. Aquest territori s'estén entre els cursos alts de les capçaleres dels rius Sénia i Tastavins, que solquen els últims contraforts del sistema ibèric. Comprén les poblacions de la Poble de Benifassà, Coratxà, el Boixar, Fredes, l'entitat local menor del Ballestar (tots aquests inclosos en el terme municipal de la Poble de Benifassà), Bel (Rossell), Vallibona i Castell de Cabres.

La Tinença forma part del gran massís dels ports del Beseit que comparteixen Aragó, Catalunya i la Comunitat Valenciana. En aquest massís conflueixen geogràficament els sistemes muntanyosos de la serralada costanero-catalana i el Sistema Ibèric, que dona com a resultat un conjunt de serres abruptes que van des dels 400 fins als 1300 metres d'altitud. Al seu modelatge ha contribuït el substrat geològic: es tracta de calcàries i dolomies en capes amb diferent resistència a l'erosió.

Laura Bellure

Història

Les restes arqueològiques més antigues en aquesta zona s'han adscrit a l'època eneolítica (III mil·lenni a.C.) però s'estima que fins al II mil·lenni a.C. no es va produir la primera colonització important de la Tinença, ja que s'han localitzat nombrosos jaciments amb restes ceràmiques que permeten adscriure'ls a l'edat del bronze i a l'època ibèrica. Així mateix, cal destacar el conjunt de pintures rupestres d'art lleu de la cova del Polvorí o dels Rossegadors (la Pobla de Benifassà). Se suposa que la Tinença va començar una etapa d'explotació agrícola i ramadera en l'edat del bronze, que va continuar en l'època ibericoromana.

Aproximadament entre l'any 714 i 1208, els musulmans van dominar la zona. Tota la vall i els poblats situats en els alts de les muntanyes, fundats probablement amb fins militars, van haver de constituir un domini dependent de Morella i defés pel castell de Benifassà (segle X-XII), denominat originàriament Beni-hazà o Beni-Hasan del qual en l'actualitat tan sols queden algunes estructures en peu.

La dominació cristiana inicia l'època de major auge econòmic, social i cultural d'aquestes comarques, que van ser conquistades per la corona catalanoaragonesa mantenint-se sota el seu poder fins a l'any 1232-33, passant llavors a formar part dels dominis del monestir de Poblet.

La barraca del granadí (Bel)

Arenaria (Arenaria conimbricensis viridis)

Dependent d'aquest es crea el convent de Santa Maria de Benifassar, les obres del qual es van acabar l'any 1250, que durant segles va governar la zona. Des de la constitució de Morella com a ciutat la Tinença es va mantindre sota la seua influència administrativa, social i econòmica. Durant molts anys, Vallibona va formar part de la Tinença de Benifassà (fins passar a la jurisdicció de Morella). Floreix llavors la burgesia comercial i ramadera i s'arrelen gremis d'artesans i llauradors. Posteriorment l'economia de la comarca experimenta un important auge principalment a causa de la demanda de llana, amb la qual cosa es desenvolupa especialment la ramaderia ovina deixant la seua empremta en el paisatge.

Vegetació

En el Parc Natural de la Tinença de Benifassà, com també en el seu entorn més pròxim, es troben carrascars dels més importants en estructura i extensió de tot el territori valencià. El relleu accidentat, la baixa productivitat del terreny a nivell agrícola i ramader i la reduïda densitat de població que històricament ha tingut aquesta zona s'han unit per a assegurar la pervivència d'aquestes grans masses arbrades. Malgrat que en temps relativament recents alguns carrascars van ser convertits en devesa amb la finalitat d'establir pasts (bovalars) o explotacions forestals, amb la qual cosa es va produir una simplificació estructural del bosc, açò ha acabat derivant en una

major diversitat d'ambients que ha permés el desenvolupament d'unes comunitats vegetals de pasts molt interessants.

A més, repartint-se el territori amb els carrascars segons xicotetes variacions locals en el clima i les característiques del sòl, es troben algunes de les masses millor conservades de roure valencià de la Comunitat Valenciana. Aquests enclavaments de roure valencià constitueixen un dels paisatges més exuberants del territori valencià.

Cal destacar també la presència de considerables extensions de boix de la fusta del quals es feien tradicionalment els coberts de fusta.

Finalment, cal ressaltar la gran quantitat d'espècies d'especial interès o amb caràcter d'endèmiques que han suscitat la declaració de diverses microrreserves de flora en l'àmbit del parc. La major part d'aquestes espècies rares es concentren en hàbitats poc accessibles com penyals o barrancs profunds, com és el cas del barranc del Salt (a Fredes), la mola de Mitjavila (a Coratxà) i la font de les Roques (a Vallibona), la qual cosa ha permés que es troben en bon estat de conservació. Exemples d'aquestes espècies són la *Pinguicula dertosensis* (violeta de font), la *Biscutella fonqueri* (llunetes), l'*Arenaria conimbricensis viridis* (arenaria) o l'*Antirrhinum pertegasii* (gossets de roca).

Pi de les 12 branques (Coratxà)

l'àliga daurada (*Aquila chrysaetos*)

Fauna

La fauna del parc és molt abundant i rica en espècies i per això constitueix una excel·lent mostra relictual dels ecosistemes de les muntanyes mitjanes mediterrànies. Des d'un punt de vista molt general, es pot considerar que els principals factors que determinen aquesta situació són, d'una banda, les característiques físiques i geomorfològiques de la zona, que han propiciat l'existència de diferents unitats ambientals (solanes on domina el matoll, pinedes, carrascars, barrancs angostos, etc.). D'altra banda, l'activitat humana desenvolupada al llarg dels anys (caça, usos agrícoles, etc.) que en alguns casos ha fet disminuir la

presència o desaparèixer determinades espècies, però en altres casos ha facilitat l'expansió d'espècies mitjançant la creació de nous ambients com els camps de cultiu i els bovalars respectivament. Finalment, a causa de la seua especial situació geogràfica, en la Tinença conflueixen unes quantes vies migratòries utilitzades durant les últimes glaciacions tant cap al sud com cap al nord. Açò ha fet que la fauna vertebrada d'aquesta zona es caracteritze per incloure espècies pròpies d'ambients més al nord alhora que altres típiques de regions més al sud.

El grup de vertebrats més divers i el que aporta a la Tinença un valor més gran dins de la Comunitat Valenciana és el de les aus. Destaca en primer lloc el gran grup de les rapaces que nidifiquen en la zona. Abunden les àguiles reials (*Aquila chrysaetos*) i l'àguila serpera (*Circaetus gallicus*), el falcó pelegrí (*Falco peregrinus*) i, sobretot, el voltor comú (*Gyps fulvus*).

Quant a altres grups d'aus, cal destacar la presència de riberenques, com el blauet (*Alcedo atthis*) i la merla d'aigua (*Cinclus cinclus*), i passeriformes de distribució altimontana (*Anthus campestris*, *Prunella modularis*, *Monticola saxatilis*, *Sylvia borin*, *Phylloscopus collybita*, *Regulus ignicapillus*, *Sitta europaea*, *Loxia curvirostra*, *Emberiza hortulana*). Encara que les aus són el grup animal més significatiu en la zona, l'espècie animal més representativa del parc és la cabra salvatge (*Capra pyrenaica*) ja que es tracta de la població més important de la Comunitat Valenciana.

Cal destacar també la presència d'algunes espècies de rates penades associades a hàbitats forestals i de muntanya com *Myotis emarginatus*, *Hypsugo savii*, *Plecotus austriacus*, com també una bona representació de carnívors (geneta, gat salvatge i fagina) i, sobretot, una excel·lent comunitat d'ungulats cinegètics, ja que a banda de l'abundància de la cabra salvatge, també són molts els exemplars de porc senglar (*Sus scrofa*), al qual recentment s'ha sumat el cabirol (*Capreolus capreolus*), tant per expansió des de Terol com per la reintroducció realitzada per la Generalitat Valenciana.

Els peixos estan pobrament representats a causa de l'escassetat d'hàbitats aquàtics, encara que cal assenyalar la presència, molt escassa, de barb cua-roig (*Barbus haasi*) i de madrilla (*Chondrostoma miegii*). Les diferents espècies d'amfibis es troben ben representades. Les petites fonts i abeuradors existents, així com les riberes del riu Sènia i Servol constitueixen hàbitats idonis per tots els grups d'amfibis. El gripau comú (*Bufo bufo*) es pot trobar també en zones més allunyades als punts d'aigua. Cal destacar la presència de l'ofegabous (*Pleurodeles waltl*), si bé és molt escàs.

Els rèptils presenten major varietat i entre els quals cal destacar la sargantana de paret (*Podarcis muralis*) i la serp llisa europea (*Coronella austriaca*), ambdós de distribució altimontana i que mantenen ací poblacions relictuals. L'única tortuga de presència confirmada és la tortuga d'aigua ibèrica (*Mauremys leprosa*), encara que en la veïna comarca catalana del Montsià hi ha cites de tortuga mediterrània (*Testudo hermanni*).

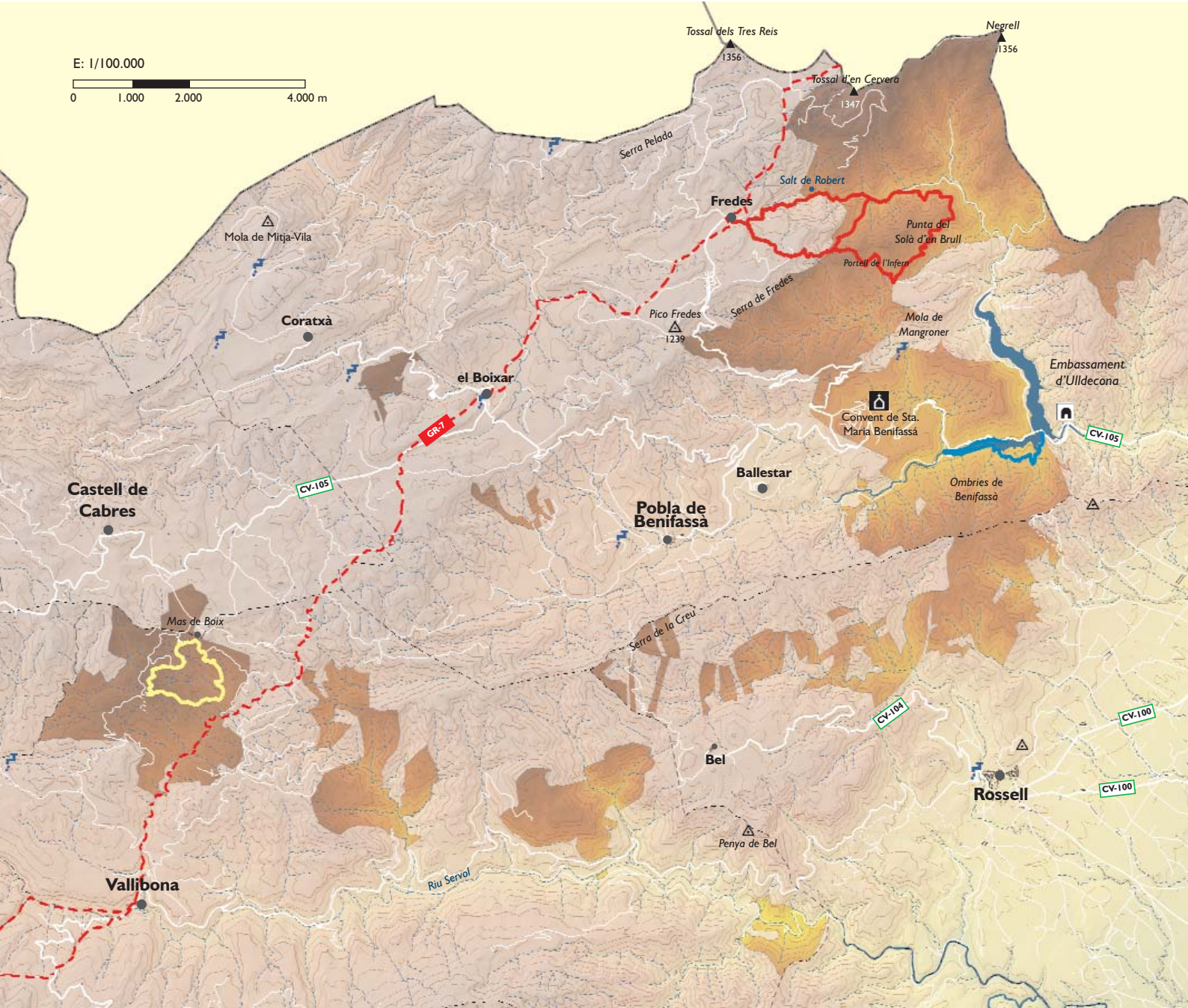

Gat salvatge (*Felis silvestris*)

E: 1/100.000

0 1.000 2.000 4.000 m

carretera

vértex geodèsic

cova

Ruta 1: Una volta per l'embassament

límit administratiu

pic

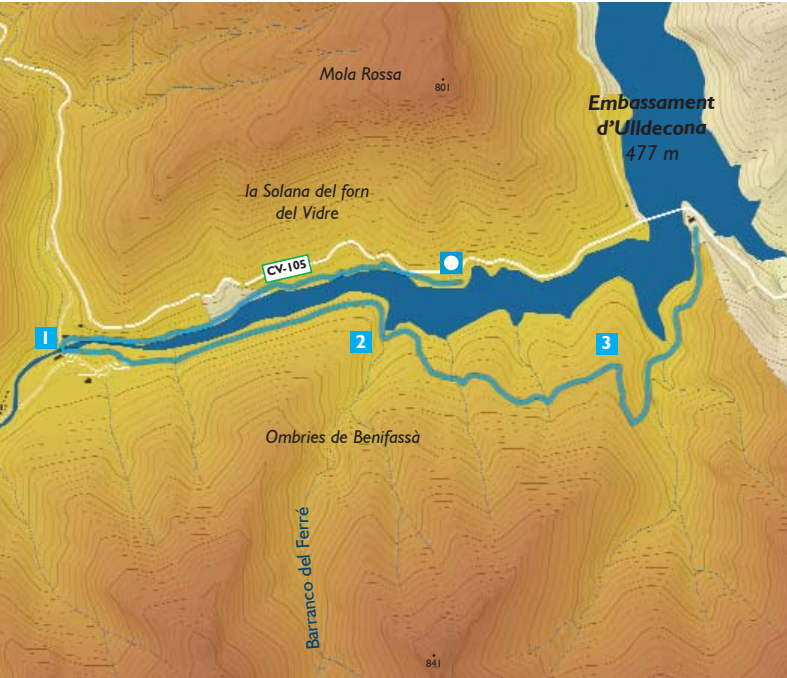
punts d'aigua

Ruta 2: Portell de l'Infern i Salt de Robert

pobles, construccions

ermita

Ruta 3: Els boscos del Mas de Boix

Embassament

- **Ruta 1: Una volta per l'embassament**
Àrea recreativa Ombries de Benifassà - presa de l'embassament d'Uldecona

Distància: 4 km

Temps: 1 h 15 min

Desnivell total: 70 m

Nivell: fàcil

- **Eixida des de l'àrea recreativa de les Ombries de Benifassà**, una àrea de fàcil accés, amb taules i amb possibilitat d'arribar a l'embassament, perfecta per a descansar i tenir una vista agradable a nivell de l'aigua, la senda que es dirigeix a l'oest transcorre a pocs metres de la vora fins a arribar a la cua de l'embassament.

- 1 La cua de l'embassament es creua per un pont de ciment que passa a prop d'una antiga casa forestal i de les instal·lacions del viver i del Centre de Recuperació de Fauna del Forn del Vidre.

- 2 Una vegada es deixa el camí que ens porta a una **xicoteta platja natural**, es continua per una senda que transcorre entre pins (*Pinus halepensis*) i carrasques (*Quercus ilex*), on es pot observar amb facilitat rastres de l'emblemàtica cabra salvatge, molt abundant en aquesta zona.

- 3 **Vista panoràmica** des d'un corral abandonat del barranc de la Fou, com també de l'embassament i de la presa. La senda, que continua cap a la presa, transcorre per un barranc en què es pot gaudir de la vegetació típica associada a aquests cursos d'aigua. Barranc amunt hi ha una altra senda que ens porta a un espectacular pas entre les roques que forma part de la serra de la Creu i que connecta amb l'embassament pel barranc del Ferri.

Arribada a la presa de l'embassament.

Ruta 2: **Portell de l'Infern i Salt de Robert**
Fredes - Portell de l'Infern - Pi Pastor -Salt de Robert - Fredes

Distància: 11 km (variant curta: 7,8 km)

Temps: 5 h 30 min (variant curta: 3 h 15 min)

Desnivell total: 600 m

Nivell: mitjà – alt

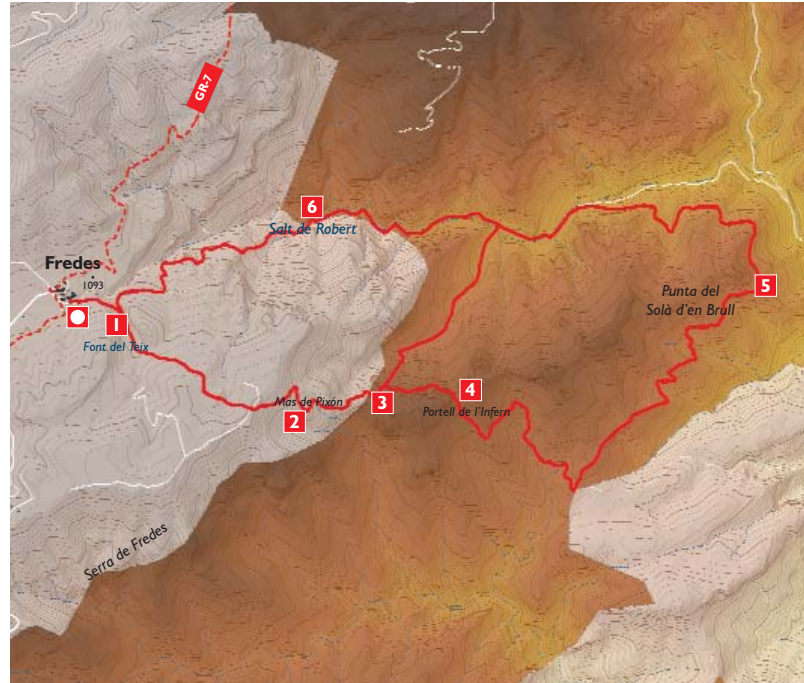
❶ **Eixida** des de **Fredes**, que és la població més septentrional de la Comunitat Valenciana.

❶ **Font del Teix**, aflorament permanent d'aigua que actualment s'utilitza com a abeurador. La senda puja suaument per una pineda (*Pinus nigra*). La vegetació en aquesta ruta cobra una gran importància ecològica, mostra de tot això són les diferents microrreserves de flora que trobem al nostre pas.

❷ **Mas de Pixon**. Edificació tradicional amb una era en bon estat. Des d'aquesta masia es pot gaudir d'unes vistes espectaculars de la comarca del Baix Maestrat.

❸ **Roca mirador** amb espectaculars vistes de les Ombries del Salt. Punt privilegiat on es poden observar aus rapaces com el voltor (*Gyps fulvus*), l'àguila reial (*Aquila chrysaetos*), o l'aligot (*Buteo buteo*). A pocs metres d'aquest mirador s'inicia una senda a l'esquerra que ens permet realitzar la variant curta de la ruta i que ens portarà al salt de Robert.

❹ **Portell de l'Infern**. Impressionant pas natural per una paret de roca. S'hi poden observar *gamellons* (abeuradors tradicionals construïts en troncs buit on s'acumula l'aigua que filtra de la balma del Portell). La senda continua entre uns impressionants exemplars de pi negre.

❺ **Punta del Solà d'en Brull**. Des del Pi Pastor es pot observar l'impressionant Morral Desplegat i el Pont Foradat, estructures característiques de la Tinença de Benifassà. Abans d'arribar al salt de Robert es pot gaudir d'un agradable descans a la casa forestal de la Tenalla.

❻ **Salt de Robert**. Aquesta cascada crea un hàbitat d'especial interès botànic i zoològic, amb espècies endèmiques protegides mitjançant una microrreserva de flora i reserva de fauna.

Arribada a Fredes.

Alvar Sabater Armengol

Cabres salvatges (*Capra pyrenaica*)

Ruta 3: Els boscos del Mas de Boix

Mas de Boix - Mas de Cardona - Font del Noto - Mas de Boix

Accés a l'inici de ruta: des de Castell de Cabres per pista i des de Vallibona pel GR-7.

Distància: 5 km

Temps: 2 h 15 min

Desnivell total: 200 m

Nivell: mitjà

- **Eixida des del mas de Boix.** Vistes magnífiques de la vall i el barranc de la Gatellera. La vegetació dominant en aquesta zona són els carrascars. Actualment en aquestes muntanyes es poden observar vaques de la ramaderia extensiva que es practica en aquesta zona.

- 1 **Mas de Cardona.** Des d'aquest punt es pot prendre una senda que enllaça amb el GR-7 i que comunica amb Vallibona pel barranc de la Gatellera.

- 2 La ruta continua per una senda que travessa a mitja vessant per a arribar a la pista de Castell de Cabres a Vallibona. A escassos metres de la pista es troba l'avenç de la Caseta.

- 3 **Font del Noto.** Abeurador per a bestiar boví i dipòsit per a l'extinció d'incendis forestals. Vista de la vall i de diverses masies antigues. La senda continua pel barranc on es pot veure una carrasca de magnífic port.

Arribada al mas de Boix. Zona de descans.

Finalment, cal no oblidar que per l'entorn del parc natural transcorre una part del GR-7, senda de gran recorregut, que connecta Fredes amb el Boixar (6,7 km) i aquest amb Vallibona (14,5 km).

Visites d'interés

Qualsevol de les poblacions d'aquesta antiga comarca històrica té un encant propi que la converteix en mereixedora d'una visita per si mateixa, però a més hi ha una gran varietat de punts d'interés tant històrics com naturals o paisatgístics. Alguns d'aquests són:

Tossal dels Tres Reis, cim en què conflueixen les províncies de Terol, Tarragona i Castelló i que ofereix unes vistes magnífiques.

La Cartoixa de Santa Maria de Benifassà. Es tracta d'un recinte murallat amb un conjunt d'edificacions de diferents èpoques des del segle XIII al XVI, en les quals s'aprecien elements del romànic tardà i del gòtic. Només els dijous al migdia pot visitar-se el recinte (pati i església).

Església parroquial de l'Assumpció de Vallibona declarada Bé d'Interés Cultural en 2004, alberga en el seu interior un valuós orgue del 1791 i té una interessant decoració d'escuts nobiliaris en el sostre elaborats per un artista mudèjar.

En les esglésies de la resta de poblacions també trobarem exemples d'arquitectura religiosa d'interés.

La Poble de Benifassà és un lloc de retir i inspiració per artistes. Renate Steen mostra les seues pintures i escultures en la seua casa museu. El Jardí de Peter tracta d'integrar la creació de Peter Buch en el paisatge de la Tinença. Utilitzant escultures coloristes, petits llacs i construccions adornades amb trencadís ens ofereix l'oportunitat de gaudir d'un màgic passeig natura.

Salt de Robert (Fredes)

Allotjament

En les poblacions de la contornada del parc hi ha una variada oferta hostalera, que inclou hotels rurals, cases de lloguer, campaments i albergs.

Gastronomia

Els plats típics de la zona són, entre altres, el recapte i les xulles de corder amb creïlles, sense deixar de banda les postres tradicionals com la quallada, els carquinyolis, la mel, les ametles o els crespells. A aquesta valuosa cuina típica cal afegir una gran varietat de receptes que els restauradors de la zona han aportat per al plaer dels seus clients. No s'ha d'oblidar que dues de les riqueses naturals de la zona són la caça i els bolets, cosa que es troba reflexa en el receptari tant tradicional com més actual.

Com arribar

Es pot arribar a la Tinença de Benifassà per la A-7, prenem l'eixida 42 en direcció a Vinaròs (N-238) per a als pocs metres desviar-se per la CV-11 cap a San Rafael del Río. Una vegada allí s'ha de continuar en direcció a la Sénia, i entrar en aquesta població per la Sénia Nord, fins a prendre la CV-105 que porta a la Poble de Benifassà.

Una altra possibilitat parteix de la N-340 al seu pas per Vinaròs, on s'ha d'entrar per la N-232 en direcció Morella. Abans d'arribar a Morella podem anar cap a Vallibona per la CV-111, després de Morella prop de Torre Miró s'agafa la desviació de la carretera de Castell de Cabres (CV-105)

Una tercera possibilitat és a Castelló agafar la CV-10 en direcció a Borriol, Cabanes i Sant Mateu. Una vegada s'arriba a aquest últim municipi es continua fins a arribar a la N-232, on es presenten dues opcions. La primera continuar en direcció a Morella fins a trobar la desviació a Vallibona o a Castell de Cabres. La segona consisteix a agafar la mateixa N-232 però en direcció a Vinaròs fins a Traiguera, on s'ha d'enllaçar amb la que porta a San Rafael del Río, des d'on es pot accedir a Rossell o a la carretera de la Sénia que va fins a la Poble de Benifassà, el Ballestar, Fredes, etc.

Daniel Montasinos

Jardí de Peter

Recomanacions

Respecteu el camí i no feu dreces

El gos, porteu-lo sempre lligat

Eviteu deteriorar bancals o construccions. Respecteu el patrimoni historicocultural

Cuideu les fonts, és el nostre bé més preat, no les contamineu

Observeu les plantes sense destrossar-les, no les arranqueu

Observeu els animals sense molestar-los

Depositeu el fem en el contenidor més pròxim

Només podeu acampar en les zones autoritzades

Aparqueu el vostre cotxe i camineu, coneixereu millor el parc i gaudireu del silenci

No encengueu fogueres, no fumeu, respireu aire pur

Si feu soroll o parleu fort, us perdreu els sons del bosc

Si teniu una emergència, **telefoneu al 112.**